

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного
господарства та природокористування

Кафедра українознавства

06-10-27

Методичні вказівки
до семінарських занять
та виконання самостійної роботи
з навчальної дисципліни
«Історія та культура України»
для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
усіх освітньо-професійних програм
спеціальностей НУВГП (за інтегрованими
планами) денної форми навчання

Схвалено науково-
методичною радою НУВГП
протокол № 7 від 18.12.2019 р.

Рівне – 2019

Методичні вказівки до семінарських занять та виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня усіх освітньо-професійних програм спеціальностей НУВГП (за інтегрованими планами) денної форми навчання [Електронний ресурс] / Гром В. М. – Рівне: НУВГП, 2019. – 28 с.

Укладач: Гром В. М., старший викладач кафедри українознавства.

Відповідальний за випуск: Малевич Л. Д., канд. філолог. наук, доцент, завідувач кафедри українознавства.

Вчений секретар
науково-методичної ради

Костюкова Т. А.

Тема 1. Давня історія та культура України

Тема 2. Київська Русь. Галицько-Волинське князівство

**Тема 3. Русь-Україна у XIV – першій половині XVII ст.
Доба Ренесансу**

**Тема 4. Національно-визвольна боротьба у XVI-XVII ст.
Держава Богдана Хмельницького**

**Тема 5. Україна у 2-й половині XVII-XVIII ст.
Доба бароко**

**Тема 6. Національно-культурний рух у XIX –
на початку XX ст.**

**Тема 7. Українська державність та культура
у 1917-1921 рр.**

**Тема 8. Україна у 1920-х–1930-х рр. „Розстріляне
відродження“**

**Тема 9. Україна у II Світовій війні та у післявоєнний
період**

**Тема 10. Україна на межі тисячоліть. Утвердження
державного суверенітету.**

Вступ

Вивчення дисципліни «Історія та культура України» передбачає осмислення основних етапів вітчизняної історії та культури від первісної доби до сучасності.

Загальний обсяг годин на вивчення дисципліни здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за інтегрованими планами денної форми навчання відповідно до навчальної робочої програми складає 3 кредити (90 годин), у тому числі: лекції – 16 год., семінари – 20 год., самостійна робота – 54 год. Протягом семестру проводиться тестова перевірка знань за двома модулями та підсумковий іспит. Екзаменаційна оцінка (максимально 100 балів) визначається сумою набраних балів за всі форми навчальної діяльності протягом семестру (60 балів) та модулів, або іспиту (40 балів).

У цьому посібнику подані плани семінарських занять та методичні вказівки до їх підготовки, тематика рефератів і повідомлень, завдання для самостійної роботи із джерелами, навчальною та довідковою літературою.

Робота із словниками, підручниками та посібниками має бути систематичною і наполегливою. У конспектах необхідно нотувати та відображати в ілюстративних матеріалах основні історичні події, визначні постаті, архітектурно-мистецькі та літературні пам'ятки, що становлять базові тестові завдання для перевірки знань під час проведення поточних модулів і підсумкового іспиту.

Тема 1. Давня історія та культура України

1. Доба первісного суспільства. Трипільська цивілізація.
2. Кочові народи та античні міста-держави Північного Причорномор'я і Криму.
3. Давні слов'яни. Східнослов'янські союзи племен.

Реферати та повідомлення:

- Мистецтво доби палеоліту. Мізинська стоянка. Кам'яна Могила
- Опис Скіфії Геродота. Скіфське золото
- Антична спадщина Ольвії та Херсонеса
- Теорії походження слов'ян
- Слов'янські боги. Збруцький ідол. Мартинівський та Перещепинський скарби

Методичні вказівки:

У **першому питанні** охарактеризуйте основні віхи становлення та розвитку первісного суспільства і культури на території сучасної України, підготуйте розповіді та ілюстрації про найвідоміші стоянки і мистецькі пам'ятки (*Лука-Врублівецька, Молодове, Мізин, Кам'яна Могила* та ін.).

Опишіть релігійні вірування і моральні норми співжиття первісних людей (*магія, табу, тотемізм, фетишизм, анімізм*), їх суспільний устрій (*стадо, рід, общини, племена*), заняття, житло. Підкресліть значення *неолітичної революції*, що призвела до переходу від привласнюючих (збиральництво, мисливство, рибальство) до відтворювальних форм господарства (землеробство і скотарство). Особливої уваги потребують дослідження *Трипільської культури*.

У **другому питанні** визначте особливості розвитку давніх рабовласницьких держав і культур кочових народів (*кіммерійці, скіфи, сармати*), античних міст-держав Північного Причорномор'я і Криму. Охарактеризуйте їх устрій, покажіть взаємовпливи різних

цивілізації і культур. Використайте опис Скії Геродота (книга IV). Підготуйте ілюстративні матеріали про мистецтво „звіриноного стилю“, про визначні знахідки (*золота пектораль* та ін.) у курганах Товста Могила, Гайманова Могила, Куль-Оба, Солоха, Чортмлик та ін.

Знайдіть підтвердження високого рівня культури античних міст-держав Північного Причорномор'я і Криму; охарактеризуйте розвиток в них освіти, науки, літератури, мистецтва та простежте їх вплив на формування європейської цивілізації та української культури.

У *третьому питанні* зверніть увагу на слов'янські старожитності та археологічні знахідки, що засвідчують давню історію слов'ян, розпочинаючи від II-I тисячоліття до н. е. Аргументуйте різні версії слов'янської прабатьківщини, підготуйте розповіді про венедів, антів, склавинів, дулібів у добу „великого переселення народів“ та поділ слов'ян на західних, південних і східних.

Опрацюйте літописні відомості та наукові матеріали про східнослов'янські союзи племен, їх розселення, історію, побут, вірування, обряди і традиції.

Складіть словник *термінів і понять*: *акрополь, археологічна культура, архітектурний ордер, варварство, волхви, дикунство, енеоліт, епос, звіриний стиль, капище, кераміка, колонізація, матриархат, меандр, мезоліт, мозаїка, музи, неоліт, палеоліт, палеолітичне мистецтво, пантеон, пектораль, поліс, революція, теракота, цивілізація, язичництво.*

Тема 2. Київська Русь. Галицько-Волинське князівство

1. Утворення та розвиток Київської Русі у IX-XII ст. Походження етноніма „Україна“.
2. Утвердження християнства та його вплив на розвиток культури руських земель.
3. Галицько-Волинське князівство: історія та культура.

Реферати та повідомлення:

- Походження Русі
- Київські князі та культурно-освітні діячі
- Хрещення Русі. Визначні архітектурно-мистецькі та писемні пам'ятки. Давні чудотворні ікони
- Роман Мстиславович – самодержець Русі, творець Галицько-Волинської держави
- Король Данило Галицький
- Монгольська навала на Русь та її наслідки

Методичні вказівки:

У *першому питанні* охарактеризуйте передумови утворення державності у східних слов'ян та ознайомтеся із теоріями походження Русі (норманська, антинорманська, хазарська та ін.). Визначте етимологію слів „Русь“, „руси“, „Руська земля“.

Складіть хронологію основних етапів становлення і розвитку Київської Русі (формування, вихід на міжнародну арену, досягнення найвищої могутності, роздробленість). Підготуйте розповіді про князів Аскольда, Діра, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава; особливу увагу зверніть на реформаторську діяльність Володимира Великого і Ярослава Мудрого, за яких Русь досягла найвищої могутності.

Проаналізуйте причини та наслідки роздробленості Русі, обставини запровадження вотчинної форми землеволодіння. Тріумвірат Ярославичів. З'їзди (снеми) князів. Князь Володимир Мономах та його наступники. Династії, що утвердилися у вотчинних землях та вели запеклу боротьбу за київську спадщину, руйнівний похід на Київ у 1169 р.

Охарактеризуйте специфіку розвитку окремих руських земель і князівств (Київщина, Чернігово-Сіверщина, Переяславщина, Волинь, Галичина).

Відшукайте першу згадку етноніма „Україна“ у „Київському літописі“, аргументуйте різні версії походження цього терміна.

У **другому питанні** прослідкуйте процес поширення християнства на українських землях в античну і ранньосередньовічну добу. Покажіть закономірності утвердження християнства, ознайомтесь із літописними відомостями про мандрівку по Дніпру апостола Андрія, хрещення князів Аскольда, Ольги, Володимира. Головну увагу зверніть на реформаторську діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого (пантеон язичницьких богів, хрещення киян, будівництво церков, створення шкіл, бібліотек, правового кодексу тощо). Покажіть вплив цих реформ на розвиток освіти, писемності, літератури, наукових знань, архітектури, образотворчого мистецтва.

Підготуйте довідкові та ілюстративні матеріали про церкви і монастирі як осередки культурного життя, про церковних діячів і святих Русі, про сакральне мистецтво й іконопис, фрески та мозаїки.

Цікавими можуть бути повідомлення про розвиток усної народної творчості, музики, декоративно-ужиткового мистецтва.

У **третьому питанні** згадайте, які князівства існували на території України у добу роздробленості Русі. Визначте особливості розвитку Галичини і Волині та основні етапи історії Галицько-Волинського князівства. Охарактеризуйте діяльність князів та королів з династії Романовичів (Роман Мстиславович, Данило Романович, Василько, Володимир Василькович, Лев I, Юрій I та ін.), покажіть їх боротьбу проти монгольської навали та польсько-угорської експансії. Зверніть увагу на появу терміна „Мала Росія“ (1303 р.). Охарактеризуйте здобутки та особливості культурно-мистецького розвитку українських земель у XII-XIV ст.

Складіть **словник термінів і понять**: *агіографія, верв, віче, волхви, вотчина, глаголиця, графіті, данина, держава, дружина, дуумвірат, емаль, етнос, етногенез, закупи, зернь, ізгої, ікона,*

капище, кирилиця, конфедерація, мініатюра, мозаїка, монархія, монастир, монотеїзм, пантеон, полюддя, Руська земля, Руська правда, рядовичі, саркофаг, скань (філігрань), скрипторій, смальта, смерди, снем, темпера, тиньк, тризна, тріумвірат, федерація, фібула, фреска, холопи, християнство, челядь, чернь, язичництво, ярлик.

Тема 3. Русь-Україна у XIV – першій половині XVII ст. Доба Ренесансу

1. Українські землі у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої.
2. Розвиток культури. Поширення гуманістичних і реформаційних ідей.

Реферати та повідомлення:

- Битви на Синіх Водах, під Грюнвальдом, Оршею
- Магдебурзьке право. Литовські статuti
- Люблінська (1569 р.) та Брестська (1596 р.) унії
- Православні міщанські братства. Братські школи
- Князі Острозькі. Острозька академія
- Історичні портрети культурно-церковних діячів (Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський, І. Федоров, І. Вишенський, М. Смотрицький, П. Могила та ін.)
- Пересопницьке Євангеліє та Острозька Біблія – визначні пам'ятки культури та книжкового мистецтва

Методичні вказівки:

У *першому питанні* охарактеризуйте становище захоплених Литвою та Польщею українських земель, їх адміністративно-правовий устрій, соціально-економічний і політичний розвиток (ліквідація князівств, Магдебурзьке право, Литовські статuti, закріпачення селян, поширення католицизму тощо). Чому Велике князівство Литовське називають Литовсько-руською державою? Якими були наслідки Кревської (1385 р.) та Люблінської (1569 р.)

уній? Наведіть приклади боротьби за автономію русько-українських земель, збереження національної самобутності, проти посилення соціально-економічного і національно-релігійного гноблення.

У *другому питанні* ознайомтесь із добою Ренесансу (Відродження) в Європі. Особливу увагу зверніть на поширення гуманістичних і реформаційних ідей, розвиток освіти, науки, книгодрукування, літератури та мистецтва, переклади святого Письма, календарну реформу тощо. Підготуйте повідомлення про навчання українців у західноєвропейських університетах.

Пересопницьке Євангеліє. Острозька Біблія. Острозька академія. Братські школи. Брестська церковна унія.

Складіть перелік відомих діячів та культурно-мистецьких пам'яток тієї епохи. Знайдіть свідчення сучасників про міста, побут, релігію, освіту, культурний розвиток українських земель (Е. Лясота, Г. Боплан, П. Халепський та ін.).

Вивчаючи розвиток архітектури та містобудування, підготуйте короткі повідомлення про замки, фортеці, оборонні споруди, палаци, церкви і монастирі; назвіть найвідоміших архітекторів і скульпторів. Зверніть увагу на розписи українськими майстрами храмів у Кракові, Любліні та інших європейських містах.

Систематизуйте пам'ятки ренесансного мистецтва (архітектура, скульптура, монументальний і станковий живопис, іконопис, *П'ятницький, Успенський, Святидухівський іконостаси*, історичні портрети та ін.).

У розділі усної народної творчості і музичної культури відшукайте зразки українських балад, дум, історичних пісень, вертепів, шкільних драм тощо.

У словниках знайдіть пояснення **термінів і понять**: ансамбль, арка, балада, бароко, бастион, братства православні, вертеп, гуманізм, дума, готика, ієрархія, іконостас, інтермедії, квадривіум, клейнод, колегія (колегіум), патерик, ренесанс, реформація (контрреформація), ставропігія, тривіум, унія.

Тема 4. Козацькі війни і повстання XVI-XVII ст. Держава Богдана Хмельницького

1. Формування козацтва та Запорозької Січі.
2. Козацькі війни і повстання наприкінці XVI – у 1620-1630-х рр.
3. Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657 рр.).

Реферати та повідомлення:

- Теорії походження козацтва
- Князь Д. Вишневецький-Байда
- Морські походи козаків
- Керівники козацьких повстань
- Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Хотинська битва
- Військове мистецтво Богдана Хмельницького
- Переяславська рада. „Березневі статті“ 1654 р.
- Козацько-гетьманська держава у міжнародних відносинах

Методичні вказівки:

У *першому питанні* згадайте походження слова „козак“ та варіанти його пояснення.

Ознайомтесь із найдавнішими писемними відомостями про українських козаків, науковими теоріями їх походження та причинами формування.

Назвіть перших організаторів козащини та прослідкуйте відмінності у формуванні запорізьких низових та реєстрових городових козаків. Чому Запорізьку Січ називають „козацькою християнською республікою“, яким був її устрій? Використайте цінні описи козацької України Еріха Лясоти, Гійома Боплана, Павла Халепського та ін.

У *другому питанні* зверніть увагу на зміни, що відбулися в Україні після Люблінської (1569 р.) та Берестейської (1596 р.) уній;

покажіть еволюцію козацтва як окремої суспільної верстви та військово-політичної сили.

Центральне місце відведіть реформаторській військово-політичній діяльності гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного; підготуйте розповідь про участь козаків у Хотинській битві.

Складіть хронологічну таблицю найбільших війн та повстань наприкінці XVI – у 1620-1630-х рр., підготуйте довідки про їх керівників (К. Косинський, С. Наливайко, М. Жмайло, Т. Федорович-Трясило, І. Сулима, П. Бут-Павлюк, Д. Гуня, Я. Острянин та ін.), зазначте місця найважливіших битв та умови договорів. У чому полягає значення цих повстань? Розкрийте суть „Ординації Війська Запорозького“ 1638 р.

Опрацюйте тему: „Козацтво у національно-культурному русі“.

У **третьому питанні** проаналізуйте причини, характер, рушійні сили та завдання національно-визвольної війни у середині XVII ст. Чи правомірно називати її революцією? Якою може бути її періодизація?

Ознайомтесь із біографіями Богдана Хмельницького та його полководців (І. Богун, М. Кривоніс, С.-М. Кричевський, С. Морозенко, М. Пушкар та ін.).

Переможні битви 1648-1649 рр. Зборівський договір. Формування козацької державності.

Битва під Берестечком (1651 р.). Білоцерківський договір. Розгром польського війська під Батогом (1652 р.). Молдавські походи, Жванецька кампанія (1653 р.).

Прокоментуйте рішення і наслідки Переяславської ради та „Березневих статей“ 1654 р. Аргументуйте різні оцінки козацько-московського союзу та діяльності Богдана Хмельницького.

Військові дії у 1654-1655 рр. Віленська угода 1656 р. Коаліція України з Семиградом, Швецією та Бранденбургом.

Охарактеризуйте адміністративно-територіальний устрій козацької держави, органи влади, збройні сили, фінансову систему, міжнародні відносини.

Для розуміння епохи використайте свідчення іноземців (А. Віміна, П. Халебський, П. Шевальє та ін.), козацькі літописи Григорія Грабянки, Самійла Величка, Самовидця.

У словниках знайдіть пояснення **термінів і понять**: *Великий луг, Військо Запорізьке, вїт, воєвода, герб, гетьман, Дике поле, експансія, зимівник, ієрархія, кіш, клейноди, козак, конфедерація, курінь, лава, магдебурзьке право, магістрат, магнати, орден, отаман, рада, республіка, реєстр, Січ, статті, унія, фільварок, цех, шляхта, яничари, ярлик, ясир.*

Тема 5. Україна у другій половині XVII-XVIII ст. Доба бароко

1. Козацько-гетьманська держава та українські землі у 2-й половині XVII-XVIII ст.
2. Українська культура доби бароко і Просвітництва.

Реферати та повідомлення:

- Гадяцький договір. Конотопська битва
- Історичні портрети козацьких полководців, гетьманів та кошових отаманів
- Козацькі літописи. Конституція П. Орлика
- Гайдамацький та опришківський рух. Коліївщина
- Києво-Могилянська академія та її випускники
- Визначні культурно-мистецькі діячі та пам'ятки барокової культури в Україні
- Народна картина „Козак-Мамай“

Методичні вказівки:

У **першому питанні** охарактеризуйте розвиток козацько-гетьманської держави по смерті Б. Хмельницького, розкрийте передумови, хід та наслідки козацької Руїни, дайте визначення цьому терміну. Підготуйте короткі довідки про козацьких гетьманів І. Виговського, Ю. Хмельницького, І. Брюховецького, П. Тетерю,

П.Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича, проаналізуйте їх політику та дипломатію, договори із Польщею (Гадяцька угода 1658 р., Слободищенський трактат 1660 р.) та Росією (Переяславські статті 1659 р., Московські 1665 р., Глухівські 1669 р., Конотопські 1672 р.).

Простежте розподіли українських земель між Польщею, Росією і Туреччиною (Андрусівське перемир'я 1667 р., Буцацький договір 1672 р., Бахчисарайський 1681 р., „Вічний мир“ 1686 р.). Якими були наслідки цих договорів?

Визначте особливості розвитку Правобережної, Лівобережної, Слобідської України та Запорозької Січі. Уславлений кошовий Іван Сірко. Перехід Київської митрополії під зверхність Московського патріарха.

Гетьман Іван Мазепа: людина та історичний діяч. Коломацькі статті. Північна війна. Повстання 1702-1704 рр. на Правобережній Україні (С. Палій, С. Самусь, А. Абазин, З. Іскра).

Розкрийте причини переходу І. Мазепи та запорозьких козаків до Карла XII, аргументуйте політичні оцінки українських гетьманів як героїв чи зрадників. Якими були наслідки Полтавської битви для України та Європи?

На прикладі конституційної угоди П. Орлика ознайомтесь із державно-політичними концепціями козацької еліти. Розшукайте відомості про діяльність мазепинців в еміграції.

Підготуйте матеріали про обмеження та ліквідацію козацької автономії і Запорозької Січі у XVIII ст., охарактеризуйте діяльність гетьманів І. Скоропадського, П. Полуботка, Д. Апостола, К.Розумовського, кошового П. Калнишевського. Зазначте передумови і обставини ліквідації Гетьманщини, Запорозької Січі та полково-сотенного устрою, покажіть незворотність цих процесів в умовах централізаторської і колонізаторської політики царизму.

Участь козаків у російсько-турецьких війнах. Ліквідація кримсько-татарської державності. Які землі і чому отримали назву „Новоросія“? Як відбувалася їх колонізація?

Гайдамацький та опришківський рух. (О. Довбуш, М. Залізняк, І.Гонта та ін.). Коліївщина 1768 р. Поділи Речі Посполитої у 1772, 1793, 1795 рр.

У **другому питанні** визначте характерні риси барокової культури та епохи Просвітництва, законспекуйте їх головні ознаки, підготуйте відповідні ілюстративні матеріали.

Покажіть розвиток освіти, науки, книгодрукування, усної народної творчості, літератури, архітектури та образотворчого мистецтва, музики і театру.

Підготуйте короткі біографічні довідки про визначних діячів української культури XVII-XVIII ст. за галузями їх діяльності (учені, письменники, церковнослужителі, архітектори, скульптори, художники та іконописці, гравери тощо), про церкви і монастирі як осередки духовної культури українців. Палацо-паркове і декоративно-ужиткове мистецтво. Свідчення іноземців.

Встановіть **значення термінів і понять**: *бароко, бунчукові товариші, васалітет, Велике князівство Руське, гайдамаки, Генеральна канцелярія, Генеральна старшина, гетьманщина, канти, колегія, компанійці, конституція, Малоросія, мідьорит, опришки, парсуна, паланка, просвітництво, протекторат, псалми, рококо, Руїна, сердюки, статті, Слобідська Україна, універсал, четь-мінеї, Чорна рада.*

Тема 6. Національно-культурний рух у XIX – на початку XX ст.

1. Українські землі у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій.
2. Національно-культурний рух. Розвиток освіти, науки, літератури та мистецтва.
3. Перша світова війна і Україна.

Реферати та повідомлення:

- Національне відродження: періоди, постаті, пам'ятки
- Війна з Наполеоном. Декабристи і Україна
- Руська трійця. Кирило-Мефодіївське братство. Громади
- Класицизм, романтизм, модерн у мистецтві
- Тарас Шевченко – художник і національний Пророк
- Кобзарі та лірники в Україні
- Просвіта. Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ)
- Братство Тарасівців. Микола Міхновський
- I Світова війна і Україна. Українські січові стрільці

Методичні вказівки:

У *першому питанні* згадайте, за яких обставин сучасні українські землі увійшли до складу Російської та Австрійської імперій. Охарактеризуйте особливості їх адміністративно-територіального устрою, правового становища, соціально-економічного та політичного розвитку.

Особливу увагу зверніть на проведення буржуазних реформ (скасування кріпосного права та ін.) в обох імперіях, складіть хронологію найважливіших суспільно-політичних подій, війн, революцій та повстань.

Матеріали до *другого питання* систематизуйте у двох основних періодах: наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. та у другій половині XIX – на початку XX ст. При цьому використайте поширену серед слов'янських народів концепцію національного відродження з поділом на три стадії: *академічна* (збирання спадщини), *культурницька* (організаційна) та *політична* (створення

партій, боротьба за автономію і незалежність). Охарактеризуйте основні періоди (етапи), події та постаті національно-культурного відродження українського народу наприкінці XVIII – на початку XX ст. у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій.

Прослідкуйте початки українського національного відродження у Наддніпрянській Україні та у західноукраїнських землях. „Історія Русів“. „Руська трійця“. Кирило-Мефодіївське товариство. Тарас Шевченко. Микола Костомаров. Пантелеймон Куліш. Революційні події 1848-1849 рр. у західноукраїнських землях.

Суспільно-політичні рухи у другій половині XIX ст. Михайло Драгоманов – основоположник українського політичного руху. Громади. Павло Чубинський і Михайло Вербицький – творці національного гімну „Ще не вмерла Україна“. Русифікаторська політика царизму. Братство Тарасівців.

„Москвофіли“ і „народовці“ у Галичині. „Просвіти“. НТШ. Галичина – „український П'ємонт“. Громадсько-політична і науково-культурна праця Івана Франка, Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Лесі Українки та ін. Перші українські політичні партії наприкінці XIX – на початку XX ст. (РУРП, РУП, УСДРП та ін.). Микола Міхновський.

Українське питання у період російської революції 1905-1907 рр. Столипінська аграрна реформа та придушення національних рухів. Товариство українських поступовців (ТУП).

У контексті становлення модерної української нації важливим напрямом самостійної пошукової роботи є вивчення внеску українських діячів у розвиток освіти, науки та культури, розпочинаючи від доби класицизму і романтизму до еkleктики і модерну. Наведіть приклади подвижницької культурно-просвітницької діяльності українських товариств, громад, земств, „недільних шкіл“. Підготуйте короткі розповіді про основоположників української літературної мови, театру, музики, драматургії, публіцистики, історіографії, етнографії.

Ознайомтеся із творчістю визначних архітекторів, скульпторів, майстрів іконопису, гравюри, портретного мистецтва, театральної і музичної культури. Складіть перелік найвизначніших архітектурних та скульптурних пам'яток, підготуйте відповідні ілюстрації та матеріали.

Проаналізуйте вагому роль діячів театральної і музичної культури (Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Марко Кропивницький, Михайло Старицький, родина Тобілевичів, Микола Лисенко та ін.).

Центри декоративно-ужиткового мистецтва (Косів, Кролевець, Опішня, Петриківка), садово-паркові ансамблі у Качанівці, Алупці, Умані та ін.

У **третьому питанні** визначте передумови та причини Першої світової війни, складіть хронологію найважливіших військових кампаній на території України (Галицька битва, Брусиловський прорив тощо), покажіть репресивну окупаційну політику, зазначте цивільні та військові втрати, негативні наслідки у суспільно-політичному, економічному та духовно-політичному житті. Зверніть увагу на створення та діяльність українських політичних та військових організацій (Головна українська рада, Союз визволення України, Українські січові стрільці).

Випишіть **значення термінів**: *ампір, артіль, будителі, буржуазія, генерал-губернаторство, громади, губернії, декабристи, еклектизм, земства, імперія, імпресіонізм, інтеграція, інтелігенція, капіталізм, класицизм, консолідація, масони, модерн, монополія, москвофіли, нація, народовці, „нова ера“, партія, пролетаріат, промисловий переворот, просвіти, радикали, реалізм, реформа, романтизм, русифікація, символізм; січові стрільці, соціалізм, українофільство, цензура.*

Тема 7. Українська державність та культура у 1917-1921 рр.

1. Українська національна революція у 1917-1918 рр.
Доба Центральної Ради.
2. Боротьба за українську державність у 1918-1921 рр.
3. Культурне життя (освіта, наука, література, мистецтво).

Реферати та повідомлення:

- Історичні портрети державно-політичних і культурних діячів (В. Винниченко, М. Грушевський, С. Петлюра, Є. Петрушевич, П. Скоропадський та ін.)
- Генеральний Секретаріат – перший національний уряд
- Універсали Центральної ради
- Бій під Крутами. Брестський мир
- Українська Академія наук. Перші академіки УАН (В. Вернадський, С. Єфремов, А. Кримський та ін.)
- Розвиток літератури і мистецтва (М. Бойчук, О. Мурашко, В. Кричевський, М. Леонтович, Г. Нарбут, О. Олесь, П. Тичина та ін.)
- Повстанські рухи. Зимові походи

Методичні вказівки:

У *першому питанні* згадайте, за яких обставин розпочалася українська національна революція 1917 р. Визначте основні віхи становлення Центральної Ради як легітимного національно-державного органу. Підготуйте короткі розповіді про Український національний конгрес, українізацію війська, відносини з Тимчасовим урядом, I Універсал, проголошення автономії, створення Генерального секретаріату. Історичні портрети керівників української революції (М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра).

Компромісний характер II Універсалу ЦР. Тимчасова інструкція російського уряду. З'їзд народів Росії у Києві.

Жовтневий переворот у Петрограді. III Універсал ЦР, проголошення Української Народної Республіки.

Всеукраїнський з'їзд Рад. Ультиматум РНК Росії. Проголошення більшовицької радянської влади в Україні. Вторгнення російських військ в Україну. IV Універсал ЦР, проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Брестський мир та його наслідки.

Коротко охарактеризуйте завершальний період історії Центральної Ради (березень-квітень 1918 р.), уроки та значення її діяльності.

У *другому питанні* визначте передумови і суть гетьманського перевороту, позитивні і негативні риси монархічного правління та основні віхи державотворчої діяльності Павла Скоропадського. На які верстви населення та зовнішні сили опирався режим Гетьманщини? Хто з українських діячів увійшов до його уряду? Як можна оцінити діяльність гетьмана у сферах суспільно-політичного, економічного, культурно-релігійного життя, військового будівництва та міжнародних відносин? Чому йому не вдалося об'єднати навколо своєї програми українське суспільство і як змінилася у жовтні 1918 р. його зовнішньополітична орієнтація?

Утворення Директорії та відновлення УНР; проголошення ЗУНР, українсько-польська війна; злука УНР та ЗУНР; друга війна Росії проти УНР; проголошення більшовицької УСРР та політика „воєнного комунізму“.

Розкрийте драму завершального періоду української національної революції у 1919-1921 рр. Покажіть боротьбу за владу в Україні різних політичних сил: українських, російських (більшовиків та білогвардійців), польських, румунських, угорських, чехословацьких, країн Антанти тощо.

Чому УНР та ЗУНР не вдалося об'єднатися у боротьбі проти зовнішніх ворогів? Зверніть увагу на соціально-економічну політику, на великі селянські повстанські рухи під проводом отаманів Зеленого (Д. Терпила), М. Григор'єва, Н. Махна та ін.

I Зимовий похід. Варшавський договір 1920 р. Радянсько-польська війна та її наслідки. Генерал Марко Безручко.

Утвердження влади більшовиків. Ризький мирний договір. II Зимовий похід.

Визначте основні причини поразки та значення української національної революції 1917-1921 рр.

У *третьому питанні* розкрийте національно-культурну політику УНР, ЗУНР, Української Держави та УСРР; покажіть здобутки в галузях освіти, науки, літератури та мистецтва, охарактеризуйте творчість визначних діячів української культури.

Складіть хронологію найважливіших подій та встановіть **значення термінів**: *Акт злуки, Антанта, більшовизм, Брестський мир, Варшавська угода, воєнний комунізм, Генеральний секретаріат, Державний секретаріат, Директорія, експропріація, націоналізація, Ризький договір, соборність, Трудовий конгрес, ультиматум, універсал, УГА, Установчі збори, Центральна рада, Четвірний союз.*

**Тема 8. Україна у 1920-1930-х роках.
„Розстріляне відродження“**

1. Утвердження сталінського тоталітарного режиму у Радянській Україні. Трагедія голодоморів і репресій.
2. Західноукраїнські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Створення та діяльність ОУН.
3. Розвиток української культури.

Реферати та повідомлення:

- Україна і створення СРСР
- Голодомори 1921-1923 та 1932-1933 рр.
- Українізація та її визначні діячі (О. Довженко, Л.Курбас, М. Скрипник, М. Хвильовий, О. Шумський та ін.)
- „Розстріляне відродження“. Сталінські репресії
- Українська автокефальна православна церква. Митрополит Василь Липківський
- Культурницька праця митрополита Андрія Шептицького

- Євген Коновалець: історичний портрет
- Карпатська Україна. Августин Волошин

Методичні вказівки:

Вивчення **першого питання** варто розпочати з характеристики політичного, соціально-економічного і міжнародного становища УСРР на початку 1920-х рр. Перехід до НЕПу. Голод 1921-1923 рр. Повстанський рух. Холодноярська Республіка.

Розшукайте матеріали про створення СРСР, НЕП, політику коренізації, хід та наслідки українізації. Політичні процеси і переслідування українських діячів. „Розстріляне відродження”.

Індустріалізація та колективізація. Голодомор 1932-1933 рр. Підсумки перших п'ятирічок. Утвердження сталінського тоталітарного режиму.

У **другому питанні** простежте особливості розвитку українських земель у складі Польщі, Румунії і Чехословаччини. Зверніть увагу на діяльність політичних партій, громадських, церковних, спортивних, молодіжних організацій та об'єднань, покажіть їх боротьбу за єдність українських земель, взаємозв'язки з еміграцією.

Проголошення автономії і незалежності Карпатської України.

У **третьому питанні** охарактеризуйте розвиток національної культури у Радянській Україні, а також в західноукраїнських землях та еміграції. Покажіть змагання різних суспільно-політичних течій та ідеологій, культурний злет і зростання творчої енергії, що були викликані революційними і державотворчими процесами. Зверніть увагу на здобутки освіти і науки, літератури, образотворчого і музично-театрального мистецтва, архітектури та скульптури. Що означала сталінська „культурна революція“ та якими були її наслідки для України? Як відбувався культурний розвиток в західноукраїнських землях та в еміграції? Ознайомтесь із біографіями визначних митців та пам'ятками українського авангардного мистецтва.

Законспекуйте **значення термінів і понять**: авангард, автокефалія, автономія, Береза Картузька, Березіль, бойчукізм, ВАПЛІТЕ, Великий перелом, голодомор, диктатура, Західна

Україна, ідеологія, індустріалізація, Карпатська Україна, колективізація, комунізм, кооперація, коренізація, „культурна революція“, модернізація, націоналізм, нова економічна політика (НЕП), осадники, ОУН, паціфікація, тоталітаризм, українізація, федерація.

Тема 9. Україна у Другій світовій війні та у післявоєнний період

1. Радянсько-нацистські договори та західноукраїнські землі у 1939-1941 рр.
2. Напад Німеччини на СРСР. Нацистський окупаційний режим та рух опору у 1941-1944 рр.
3. Підсумки війни. Сталінський режим у 1945-1953 рр.
4. Здобутки і втрати національної культури

Реферати та повідомлення:

- Українське питання напередодні та на початку Другої світової війни. Західна Україна у 1939-1941 рр.
- Нацистський окупаційний режим. Рух Опору.
- „Поліська Січ“. УПА.
- Трагедія українсько-польського протистояння.
- Втрати України у II Світовій війні.
- Україна – співзасновник ООН.
- Депортації і переселення українців. Акція „Вісла“.
- Сталінські репресії. Голод 1946-1947 рр.
- Розвиток літератури та мистецтва

Методичні вказівки:

Приступаючи до вивчення цієї теми, варто ознайомитися із передумовами і причинами Другої світової війни, визначити її періодизацію, скласти хронологію найважливіших подій.

У *першому питанні* важливою є характеристика становища українських земель напередодні війни та намірів воюючих держав

щодо майбутнього України. Українське питання у міжнародних відносинах та у дипломатичних переговорах. Наслідки пакту Молотова-Ріббентропа. Напад нацистських і радянських військ на Польщу, договір про дружбу і кордони між СРСР і Німеччиною. Доля західноукраїнських земель. Вхідження до СРСР і радянська східної Галичини, західної Волині, північної Буковини та Бессарабії.

У **другому питанні** зосередьте увагу на вивченні усього комплексу питань нацистсько-радянської війни, розпочинаючи від терміну „Велика Вітчизняна війна“. Як ця тема відображена у суспільній і родинній пам'яті, у літературі і мистецтві? Якою має бути сучасна політика національної пам'яті стосовно періоду II Світової війни?

Напад Німеччини на СРСР. Воєнні операції 1941-1942 рр. Окупаційний режим в Україні. Рух Опору. УПА. Радянські партизани. Бойові дії в Україні у 1943-1944 рр.

У **третьому питанні** розкрийте підсумки та уроки II Світової війни, внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Створення ООН. Україна на міжнародній арені. Адміністративно-територіальні зміни, врегулювання західних кордонів, переселення і депортації, операція „Вісла“.

Післявоєнний сталінський режим. Особливості відбудови народного господарства. Голод 1946-1947 рр. Ідеологічні кампанії, репресії і переслідування („ждановщина“, „лисенківщина“ тощо). Звинувачення українських діячів у „буржуазному націоналізмі“, „політичних помилках“ і „перекрученнях“ (К. Гуслистий, К. Данькевич, О. Довженко, М. Петровський, М. Рильський, В. Сосюра, Ю. Яновський та ін.).

Утвердження радянського режиму у Західній Україні. Ліквідація УГКЦ. Боротьба ОУН-УПА.

У **четвертому питанні** охарактеризуйте розвиток української культури у період II світової війни та у першому повоєнному десятилітті. Національно-патріотичні мотиви у творчості визначних літераторів та митців (М. Бажан, К. Данькевич, М. Деревус,

О. Довженко, Б. Лятошинський, А. Малишко, М. Рильський, В. Сосюра, А. Штогаренко та ін.). Розвиток освіти і науки. Ідеологічні кампанії, репресії і переслідування. Культурна спадщина діячів ОУН-УПА (Ю. Липа, О. Ольжич, О. Теліга, Н. Хасевич), представників діаспори (І. Багрянний, С. Гординський, Є. Маланюк, П. Полтава). Відновлення в еміграції діяльності НТШ, УВАН, УВУ. Підготовка „Енциклопедії Українознавства“.

Складіть **словник термінів і понять**: *агресія, анексія, волюнтаризм, десталінізація, інкорпорація, дивізія „Галичина“, дистрикт, евакуація, культ особи, окупація, операція „Вісла“, ООН, остарбайтери, пакт, Поліська Січ, радянізація, райхскомісаріат „Україна“, Трансністрія, УГВР, УПА.*

Тема 10. Україна на межі тисячоліть. Утвердження державного суверенітету

1. Україна та українська культура в умовах кризи командно-адміністративної системи СРСР.
2. Проголошення державного суверенітету і незалежності. Проблеми і труднощі трансформаційних процесів.
3. Революційні події 2004-2014 рр. Російська агресія.
4. Україна та українська культура у сучасному світі: здобутки, втрати, перспективи

Реферати та повідомлення:

- Шістдесятники, правозахисники і дисиденти у боротьбі за збереження національної ідентичності (П. Григоренко, Л. Лук'яненко, В. Марченко, В. Стус, В. Чорновіл та ін.).
- Творчі портрети видатних письменників, вчених, культурних діячів (Микола Вінграновський, Олесь Гончар, Іван Дзюба, Іван Драч, Ліна Костенко та ін.)
- Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
- „Перебудова“ і національно-державне відродження України.

• **Народний Рух України.**

- Декларація про державний суверенітет України.
- Студентська молодь у боротьбі за суверенну Україну.
- Держава і суспільство на перехідному етапі.
- Конституційний процес.
- Грошова реформа, запровадження гривні.
- Зовнішня політика та міжнародні зв'язки.
- Мовна політика. Релігійне життя.
- Культура. Спорт. Мистецтво.

Методичні вказівки:

У **першому питанні** охарактеризуйте системний характер кризи командно-адміністративної системи СРСР у трьох основних періодах: 1) політична „відлига“ у 1950-1960-х рр.; 2) епоха „застою“ у 1970-х – першій половині 1980-х рр.; 3) „перебудова“ у 2-й половині 1980-х – на початку 1990-х рр.

Поясніть сутність процесів десталінізації і лібералізації у період хрущовської „відлиги“. Критика культу особи Сталіна, суперечливий і непослідовний характер реформ М. Хрущова. Реабілітація репресованих діячів, розгортання руху дисидентів і шістдесятників. Автономістський курс П. Шелеста. Національно-культурне відродження.

Науково-технічний прогрес. Освіта та наука (М. Амосов, О. Антонов, В. Глушков, С. Корольов, Б. Патон та ін.). „Шістдесятники“ у літературі і мистецтві (М. Вінграновський, А. Горська, І. Дзюба, І. Драч, В. Зарецький, Р. Іванчук, Ліна Костенко, Б. Олійник, Д. Павличко, Є. Сверстюк, І. Світличний, Л. Семикіна, В. Симоненко, Л. Танюк, В. Шевчук, Т. Яблонська та ін.). „Клуби творчої молоді“. Українське „поетичне кіно“ (Ю. Ілленко, І. Миколайчук, С. Параджанов). Звинувачення митців у „формалізмі і абстракціонізмі“. Музична культура (О. Білаш, Д. Гнатюк, Р. Кириченко, І. Козловський, П. Майборода, А. Солов'яненко та ін.). Естрадне мистецтво (В. Івасюк, С. Ротару, Н. Яремчук та ін.).

Особливості політичного, економічного та культурного розвитку у 1970-х – 1980-х рр. Посилення застійних явищ, наростання соціально-духовних, демографічних і екологічних проблем.

Російщення і фальшування історії України. Заборона історичних досліджень, художньо-мистецьких творів.

Політичні репресії. Боротьба за збереження національно-культурної ідентичності. Національно-культурне, правозахисне і релігійне дисиденство. Арешти і репресії (О. Бердник, П. Григоренко, Ю. Литвин, Л. Лук'яненко, В. Марченко, В. Мороз, Н. Світлична, В. Стус, О. Тихий, В. Чорновіл та ін.). „Самвидав” як феномен культури. „Український вісник“. Українська Гельсінська Група. Діяльність емігрантських та діаспорних культурно-мистецьких об'єднань, центрів, осередків, науково-освітніх установ (НТШ, УВАН, УІТ, КІУС, УНІГУ та ін.).

Завершальний період СРСР. Горбачовська перебудова. Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Національно-культурне відродження українського народу. Повернення забутої і “репресованої” спадщини. Викриття злочинів тоталітаризму. Формування громадських організацій („Меморіал“ ім. В. Стуса, Товариство української мови ім. Т. Шевченка, Народний Рух України за перебудову та ін.).

Відставка В. Щербицького. Ухвалення Закону про мови в Українській РСР, надання українській мові державного статусу. Відзначення соборності українських земель. „Ланцюг злуки“.

У **другому питанні** розкрийте передумови, суть і наслідки проголошення *Декларації про державний суверенітет* 16 липня 1990 р. Перші демократичні вибори. Опозиційна Народна Рада. Леонід Кравчук. Закон про економічну самостійність. Економічна і політична криза. „Револуція на граніті“. Голодування студентів. Розгортання державотворчих процесів. Опір консервативних сил. Сепаратистські рухи у Донбасі, Криму, Закарпатті. Кримська автономія. Всесоюзний референдум щодо збереження СРСР. Підготовка нового союзного договору. Московський путч.

Проголошення *Акту незалежності України* 24 серпня 1991 р. Закон про громадянство. Декларація прав національностей. *Всеукраїнський референдум* 1 грудня 1991 р. Вибори Президента України. Створення Збройних сил України. Проголошення СНД. Визнання України як суверенної держави. Становлення владних структур. Ухвалення державної символіки.

Розкрийте проблеми і труднощі трансформаційних і державотворчих процесів у 1990-х рр. Господарська і політична криза. Гіперінфляція. Конституційний процес. Ухвалення Конституції. Грошова реформа, запровадження гривні.

Зовнішня політика. Українсько-російські відносини. Проблема Криму і ядерного роззброєння. Євроатлантична інтеграція. Вступ до Ради Європи. Підписання договорів про дружбу, співпрацю та партнерство з Росією та Румунією. Хартія про особливе партнерство України та НАТО.

Покажіть наростання політичних суперечностей і кризових явищ наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., посилення олігархічних тенденцій та формування громадянського суспільства. „Касетний скандал“, акція „Україна без Кучми“.

У *третьому і четвертому питаннях* відтворіть перебіг революційних подій 2004-2014 рр. та їх наслідки. Російська агресія. Анексія Криму. Війна на сході України. Волонтерський рух. Мінські домовленості. Міжнародні переговори.

Охарактеризуйте особливості і тенденції державно-політичного, економічного та культурного розвитку у сучасному полікультурному та глобалізованому просторі. Здобутки і втрати українського державотворення. Мовна політика. Релігійне життя. Освітні і наукові проекти. Література і мистецтво, творчі експерименти. Проблема збереження національної ідентичності в умовах глобалізації і модернізації.

Складіть *словник термінів і понять*: агресія, анексія, Варшавський договір, волюнтаризм, гібридна війна, глобалізація, демократизація, десталінізація, децентралізація, дисиденти, ЄС, кітч, культ особи, лібералізація, масова культура, модернізація, НАТО, НРУ, перебудова, поп-арт, постмодерн, профанація, реабілітація, СНД, СОТ, соціалізація, суверенітет, ТУМ, УГГ, УГС, урбанізація, шістдесятники.

Рекомендована література:
Підручники та посібники

- Бойко О. Д. Історія України. К., 2014.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К., 2019.
- Історія України XX – початку XXI ст. К., 2004.
- Кульчицький С. В., Власов В. С. Історія України: довідник. К., 2019.
- Магочій П. Р. Історія України. К., 2007.
- Мицик Ю., Бажан О. Історія України. К., 2015.
- Новітня історія України, 1914-2008 рр. : навч. посіб. К., 2011.
- Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. Харків, 2007.
- Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016.
- Попович М. В. Нарис історії культури України. К., 2001.
- Попович М. В. Культура: Ілюстрована енциклопедія України. К., 2009.
- Субтельний О. Україна. Історія. К., 1993.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К., 2005.

Видання НУВГП:

- Гром В. М., Цибульський В. І. Історія України. Рівне: НУВГП, 2009.
- Гром В. М., Гуменюк С. М., Клинова-Дацюк Г. Д., Поровчук О. Г., Цибульський В. І. Історія української культури / за ред. В. М. Грома. Рівне: НУВГП, 2012.